

УДК 336.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

О. Рудик

*Львівський національний університет імені Івана Франка
пр. Свободи, 18, Львів
E-mail: Rudyk_olya@ukr.net*

У статті досліджено теоретичні положення та методи, що допоможуть в режимі реального часу розробити ефективний план санації підприємства.

Ключові слова: санація, криза, концепція, методологія, антикризове управління, синергетика, стійкість, теорія катастроф.

Необхідність санації виникає в ситуації кризи. Це впливає на характер управлінських рішень. Швидкість прийняття та якість управлінських рішень – це зазвичай протилежні критерії. Однак у кризовій ситуації рішення потрібно примати швидко та якісно. Цьому може посприяти знання типових характеристик криз та шляхи їх подолань. Тобто, мова йде про певний, наперед заготовлений «арсенал» концепцій санаційного управління. Знайомство з таким «арсеналом» дозволить підвищити ефективність управлінських рішень на основі наступного алгоритму:

1. Виявлення типу кризи;
2. Формування концепції санації відповідно до типу кризи;
3. Вибір управлінського персоналу для керування санацією на основі його психологічних та професійних характеристик.

Результати санації в більшості випадків мають тимчасовий характер, якщо їх не закріплено структурними реформами. Санація – це один з можливих наслідків кризи. Нажаль, на вітчизняних підприємствах про кризу починають говорити тільки тоді, коли вона вже стає реальністю, і набуває катастрофічних масштабів.

Як відомо, методологія це - (від метод і грец. λόγος — вчення) — термін, що в залежності від контексту може сприйматися в різних значеннях: або як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, або як вчення про методи пізнання й перетворення дійсності.

Розвиток будь-якого господарюючого суб'єкта неможливий без наявності концепції підприємства в цілому. Причому розробляти концепції необхідно не тільки потенційним інвесторам, а й самому підприємству.

Під концепцією розуміють – (лат. conceptio – розуміння) – система поглядів на ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, трактування певних явищ, подій; ідея певної теорії.

Існує кілька характерних рис, що визначають сутність концепції підприємства. Необхідність розробки концепції впливає з можливих майбутніх змін на підприємстві. В загальному вигляді концепція підприємства складається з оцінки його теперішнього стану та характеристики майбутнього розвитку. Таким чином,

ключовим сегментом будь-якого процесу санації є розробка логічно завершеної підприємницької концепції, вона базується на таких принципах: ринкова орієнтація; орієнтація на прибутковість; орієнтація на конкуренцію; соціальна орієнтація.

Сучасним інструментом управління розвитком підприємства в умовах наростаючих кризових явищ у зовнішньому середовищі та пов'язаній з цим невизначеності є методологія санації. Концепції санації враховують систему можливостей і небезпек розвитку підприємства, виникнення надзвичайних ситуацій, здатних змінити тенденції, що склалися, в майбутньому. Виникнення та практичне використання методології санації зумовлені об'єктивними причинами, які генеруються кризовими явищами, передусім у зовнішньому середовищі підприємства. Кінцевим продуктом санації є внутрішня структура і організаційні зміни, що забезпечують стійкий фінансовий стан підприємства в умовах кризових змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Криза змінює тенденції життєдіяльності системи, тобто порушує її стійкість, радикально її оновлює. Тому очисна сила кризи потрібна системі не менше, ніж «спокійне, безтурботне життя». Це дві сторони однієї медалі, одне не може існувати без іншого.

Перш за все, варто окреслити функції кризи. Подолання кризи дає поштовх розвитку підприємства, сприяє переходу на якісно новий рівень організації та управління за короткий час, повільний еволюційний розвиток замінюється різким революційним стрибком. Але для того, щоб подолати кризу та досягти поставленої мети суб'єкт господарювання повинен бути готовим до застосування низки антикризових заходів. Тому варто виділити стимулюючу функцію кризи.

Розвиток характеризує зміни в предметі, засобах праці та в людині. Критерієм цих змін є поява нової якості яка зміцнює стабільність та гармонійність функціонування соціально-економічної системи або створюючи для цього принципово нові умови. Наслідком розвитку є підвищення продуктивності праці, зміна його характеру, виникнення нових технологій, посилення мотивації діяльності. При цьому, зазвичай, змінюються і умови функціонування соціально-економічної системи. Це дає підстави виділити реструктуризаційну функцію кризи.

Зв'язок функціонування та розвитку має діалектичний характер, що і відображає можливість та закономірність настання криз. Функціонування стримує розвиток і в той же час є його живильним середовищем, розвиток руйнує низку процесів функціонування, але створює умови для його стійкішого здійснення.

Таким чином, виникає циклічна тенденція розвитку, яка генерує періодичне настання криз. Кризи не обов'язково є руйнівними, вони можуть протікати з певним ступенем гостроти, але їх настання зумовлене не тільки суб'єктивними, але й об'єктивними причинами, самою природою соціально-економічної системи. Це прояви регулюючої функції кризи.

Кризи відображають не тільки суперечності функціонування та розвитку, але можуть виникати і в самих процесах функціонування. Наприклад, суперечності між рівнем техніки та кваліфікацією персоналу, між технологіями та умовами їх використання (приміщення, кліматичне середовище, технологічна культура і ін.). Це свідчить про наявність у кризи інноваційної функції.

Для розуміння кризи вагоме значення мають не тільки її причини, але й різноманітні наслідки: можливе оновлення організації або її руйнування,

оздоровлення або виникнення нової кризи. Вихід з кризи не завжди пов'язаний з позитивними наслідками. Не можна виключати перехід в стан нової кризи, яка, в свою чергу, може бути ще глибшою та тривалішою. Кризи можуть виникати як ланцюгова реакція. Існує можливість «консервації» кризових явищ на досить тривалий період. Це може пояснюватися певними політичними причинами. Взагалі наслідки кризи найтіснішим чином пов'язані з двома чинниками: його причинами та можливістю управління процесами кризового розвитку. Тому можна виділити ліквідаційну та перерозподільчу функції кризи.

Процес антикризового управління в цілому – це система послідовно здійснюваних заходів попередження, профілактики та подолання кризових явищ, а також зниження рівня їх впливу на діяльність підприємства. Загальна схема процесу антикризового управління подана на рис. 1.

Не завжди можливий безпосередній стрибок від фактів та експертних думок до дієвої концепції санації. Дуже часто попередньо треба звертатися до методології та відповідних теоретичних розробок. Це робить думки експертів більш чіткими та обґрунтованими. Найбільш загальним методом пошуку санаційних рішень можна вважати метод проб і помилок. Однак цей метод може виявитися на практиці надто дорогим та затяжним. Завдання скорочення числа варіантів, що підлягають перебору потребує відповідних критеріїв, методів, моделей. До методів можна віднести, наприклад, імітаційне моделювання, яке дозволяє переберати різні варіанти не в реальності, а в комп'ютері. Для моделювання можна скористатися понятійним апаратом синергетики.

Синергетика один з найбільш сучасних напрямів розвитку системного підходу в сучасній науці [1]. Стійкість – одна з основних динамічних характеристик системи, що являє собою властивість повертатися у вихідний чи близький до нього сталий режим після виходу з нього в результаті якого-небудь впливу. Інакше кажучи, під стійкістю розуміється реагування на впливи, що можуть бути компенсовані у визначених межах. Стан системи вважається стійким, якщо при деяких початкових збурюваннях система весь наступний час залишається в області цього стану.

Сьогодні на рівні математичної теорії можна стверджувати, що будь-яка достатньо складна система, що взаємодіє зі своїм оточенням, проходить в своєму розвитку певні етапи. За рахунок протилежної, «руйнівної» тенденції швидкість росту поступово сповільнюється. Ця тенденція рано чи пізно перемагає, занурюючи все в початковий хаос, і настає криза.

Однією з математичних теорій, що описують різкі переходи, є теорія катастроф. Як наукова дисципліна вона з'явилася в 70-х роках минулого століття. Важливим в цій теорії є те, що вона не вимагає точних математичних моделей і може описувати ситуації не «кількісно», а «якісно», а її результати і висновки ілюструються простими геометричними образами (моделями) [3].

Теорія катастроф є однією із частин більш загальної математичної теорії - якісної теорії складних нелінійних систем.

Оскільки в точках катастроф навіть незначні рухи можуть вплинути на хід розвитку, корисним є визначити, чи далеко від такої точки знаходиться система.

В економічній науці методи синергетики задіяні ще декількома роками раніше, ніж в інших областях соціального знання. Перші впровадження належали фахівцям з економічної історії, часто економістам-теоретикам, що фокусували свою увагу на економічних структурах минулого.

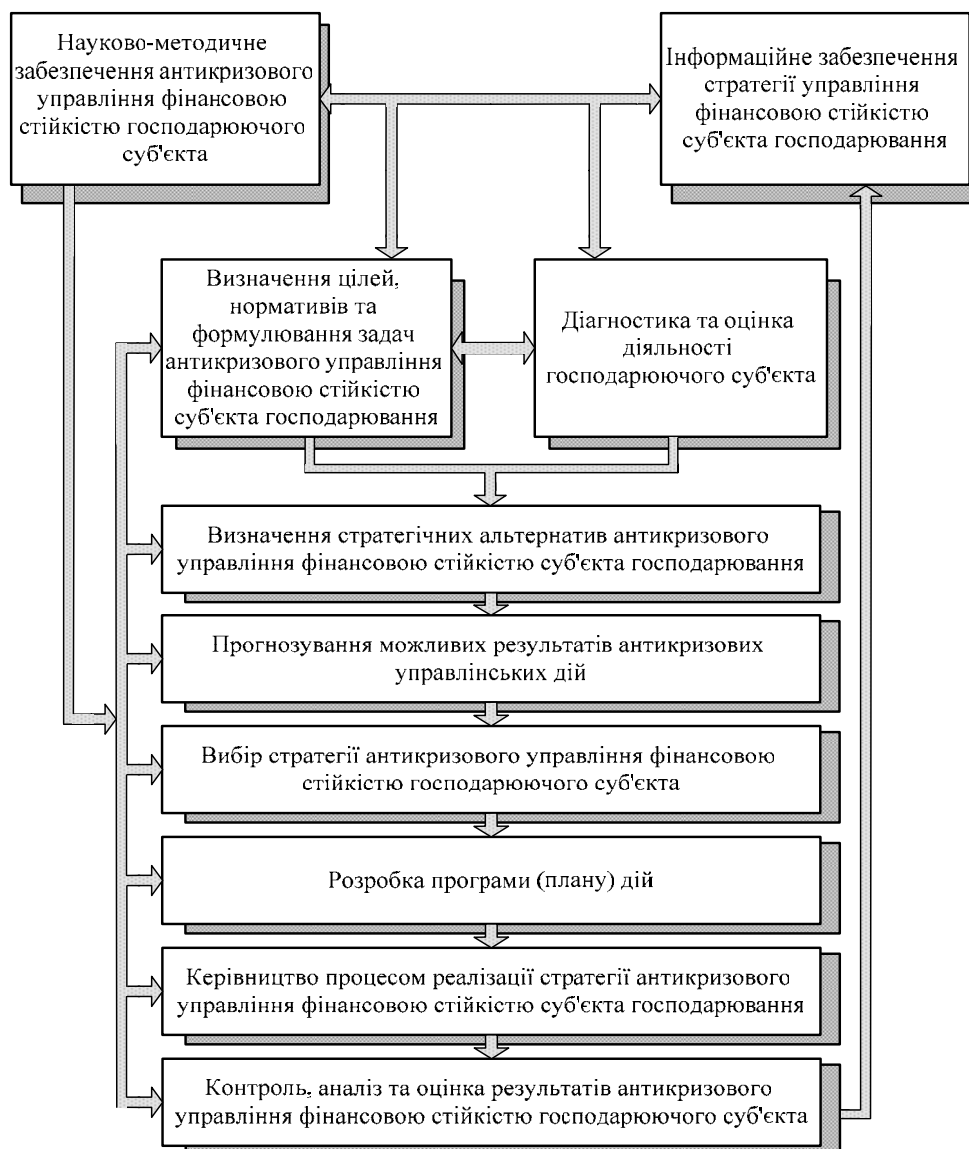

Рис. 1. Схема процесу антикризового управління фінансовою стійкістю суб'єкта господарювання [3].

Відзначимо, що кількість досліджень, що застосовують синергетичну парадигму, різко зросла за останні роки.

Теорія катастроф визначає область існування різних структур, межі їх стійкості. Відповідь на такі питання дає теорія біфуркацій (розгалужень), тобто виникнення нового рішення при критичному значенні параметра. Момент переходу (катастрофічний стрибок) залежить від властивостей системи і рівня флуктуацій (коливань).

У реальних умовах при поглибленні нерівноваженості у відкритій системі виникає певна послідовність біфуркацій, що супроводжується зміною структур. Стан системи у момент біфуркації є нестійким і нескінченно мала дія може привести до вибору подальшого шляху. Фінальним станом систем є стан динамічного хаосу.

Ілюстрацією переходу до нього є логістичне рівняння:

$$X_{n+1} = rX_n(1 - X_n),$$

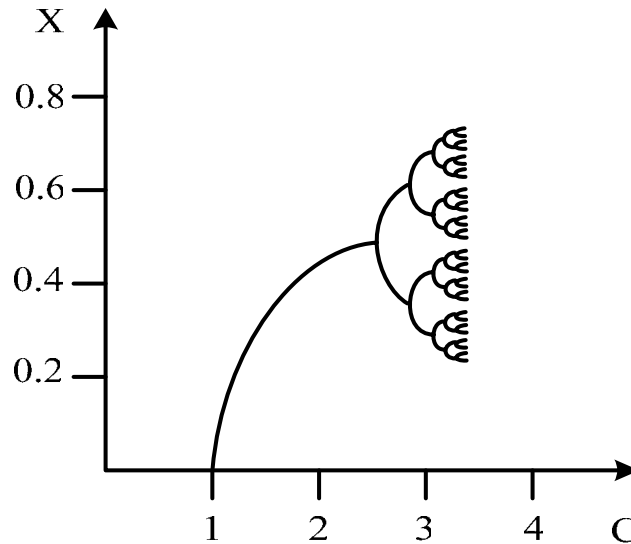

Рис. 2. Біфуркаційна діаграма [2].

Лінії показують значення X_n при великих n . При $r < 1$ прогнозований показник знижується. В області $1 < r < 3$ прогнозований показник наближається до постійного значення. Це область стаціонарних рішень. Потім в діапазоні $3 < r < 3.57$ з'являються біфуркації, розгалуження кривих на дві.

Множини, що характеризують значення параметрів системи на альтернативних траєкторіях, називаються аттракторами.

У точці біфуркації відбувається катастрофа - перехід системи від області прагнення одного аттрактора до іншого. Як аттрактор може виступати і стан рівноваги, і граничний цикл, і дивний аттрактор (хаос). Систему притягає один з аттракторів, і вона в точці біфуркації може стати хаотичною і руйнуватися, перейти в стан рівноваги або вибрати шлях формування нової впорядкованості.

Вирішення проблем виходу підприємства з кризового становища, прийняття антикризових заходів та відновлення фінансової стійкості є непростим завданням, реалізація цих чинників пов'язана з необхідністю керівника акумулювати в собі наукові знання і практичні методики в сфері управління підприємством. Отже, можна зробити висновок, що подальші дослідження з усією очевидністю примушують знову повертатися до необхідності усвідомлення того, що для України на сучасному етапі її розвитку одними із центральних є проблеми у сфері системи антикризового управління фінансовою стійкістю підприємств.

1. Ерохин С.А. Синергетическая парадигма современной экономической теории. - Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru>
2. Підхомний О.М., Рудик О.Р. Перспективи використання теорії катастроф у дослідженні економічних криз. // Культура народів Причорномор'я. №126, 2008. – С. 84-87.
3. Рудик О.Р. Діагностика в антикризовому управлінні на підприємствах України //Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2007. Випуск 37 (2) – С. 282-285.
4. Режим доступу: <http://www.Katastrofa.h12.ru/theory.html>

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS CONCEPT OF REHABILITATION OF ENTERPRISES

O. Rudyk

Ivan Franko National University of L'viv

E-mail: Rudyk_olya@ukr.net

This article explores the theoretical principles and methods to help in real time to develop an effective plan of reorganization of the enterprise.

Key words: rehabilitation, crisis, concept, methodology, crisis management, synergy, stability, catastrophe theory.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНЦЕПЦИИ САНАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

O. Rudyk

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

В статье исследованы теоретические положения и методы, которые помогут в режиме реального времени разработать эффективный план санации предприятий.

Ключевые слова: санация, кризис, концепция, методология, антикризисное управление, синергетика, устойчивость, теория катастроф.